

Párhuzamos utazások

2014, October 27 - 8:19pm

Tweet

 Tetszik 3

 +1 0

 Share

[Kintli Borbála \(/hu/content/kintli-borbala%C3%A1la\)](http://hu/content/kintli-borbala%C3%A1la)

Holdvilág és utasa a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színházban

Szerb Antal 1937-ben megjelent *Utas és holdvilág* című regénye kultuszmű. A szöveg azóta is él, melyet az irodalomtörténet oldaláról érkező vegyes fogadtatás sem tört meg. A színpadi adaptáció ezzel szemben nem tekinthető sikertörténetnek. A dramatizálás ötlete már az előadást megelőzően negatív visszhangot vert, mely szerint cselekményszegénysége és esszéregény jellege miatt a mű nem ábrázolható sikerrel színpadon.^[1] [\(file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%8DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utasa-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftn1\)](file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%8DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utasa-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftn1) Elsőként 1995-ben *Galambos Péter* állította színpadra a regényt. *Galambos* mint a szövegkönyv szerzője, a darab rendezője és díszlettervezője is közreműködött – az előadást május 29-én mutatta be a nyíregyházi Mórícz Zsigmond Színház. Ezt követően 2009-ben írta meg *Forgách András* a regény új szövegkönyvét, melyet szinte egy időben állított színpadra *Bagó Bertalan* a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színházban (bemutató: 2009. febr. 13.), illetve *Récsei Tamás* a kecskeméti Katona József Színházban (bemutató: 2009. febr. 20.). A *forgáchi* szöveget alapul véve született meg *Harsányi Sulyom László* rendezésében 2013. szeptember 21-én a Magyar Színház előadása. A kísérletek – mint színházi előadások – gyakori negatív kritikai fogadtatását ellensúlyozta a közönség rajongása, amely *Szerb Antal* szövegét még ma is körülveszi. „Mégis hat az előadás. A titok nyitja: Szerb Antal. A közönség történetet akar látni, s itt mégiscsak lejátszódik egy érdekes sztori. Különleges emberi sorsokra kíváncsi, s abban sincs hiány. Gyönyörű és találó mondatok hangzanak el, hiszen Galambos hű maradt a szöveghez. Márpedig Szerb Antal szövege remek.”^[2] [\(file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%8DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utasa-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftn2\)](file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%8DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utasa-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftn2)

A regény világához hű marad *Forgách* szövegkönyve, annak ellenére, hogy a cselekményen végrehajt kisebb változtatásokat, hangsúlyeltolásokat. *Szerb Antal*/regényének első felében az elbeszélés aktusa, és ezzel a múlt megismerése jut fontos szerephez. A regényben ez a történetmesélés ad lehetőséget Erzsí és Mihály különböző személyiségének, kapcsolatuk ellehetetlenülésének, eleve benne rejlő kudarcának bemutatására is. A dramatizált változat ezzel szemben az emlékezés aktusát, a múlt lezárhatatlanságát emeli ki. A színházban rejlő lehetőségeket kihasználva a színpadon expliciten jelennek meg a Mihály számára párhuzamosan jelen levő idősíkok. A kamasz-, fiatalkor szereplői között lépdel Erzsí (*Ligetű Kovács Judit*) és Mihály (*Urházy Gábor László*).

Egymásba játszanak a világok. A jelen eseményei végszavaznak a múltban törtéteknek, majd egy újabb végszó elhangzása ismét a jelen egyik szavává válik. Ez eleinte kiválóan működik, lendületben tartja az eseményeket, egy idő után azonban sablonossá válik.^[3] [\(file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%8DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utasa-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftn3\)](file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%8DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utasa-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftn3) Ennél sokkal sikeresebb az eltérő időben jelenlevő színészek egymás mellett szerepeltetése.^[4] [\(file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%8DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utasa-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftn4\)](file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%8DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utasa-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftn4) Amikor az idősíkváltás megtörténik, a korábbi szint figurái még nem merevednek meg: a lassan halványuló reflektorfényben mozognak, néhány pillanatra egyenrangúvá válnak az előtérbe került cselekmény szereplőivel, ezzel is kifejezve a múlt jelenlétét. A néző így úgy érezheti: Mihály tudatába lépett. Látja (!) gondolatait. Ezt a párhuzamosságot tartja fenn később a fiatal Mihály (*Nagy Péter*) színpadon tartása. Mihály vívódásai közben hol hozzá közelebb, hol tőle távolabb, kevésbé, illetve jobban megvilágítva, de *jelen* van. Ott áll Mihály ágyánál, majd háttérbe húzódik, amikor Ellesley doktornak (*Kricsár Kamill*)

kifikadvá gátat szab a benne dúló érzelmeknek. Ezáltal a darab egy pszichológiai megközelítést is lehetővé tesz: a befogadó akár mint Mihály pszichológusa is értelmezheti az eseményeket.[5] (file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%8DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utas-Kintl%20Borbal korrekturnzott.doc# ftnt5)

A darab több szintéren mozog, folyamatos utazás a világok között. Fő erőssége, hogy ezeket a tereket képes végig egymás mellett működtetni. A színpad osztatlansága mellett a diszletek közös használata is ezt segíti. A színpad közepén elhelyezett ágy lesz Erzs és Luthali Suratgar (*Szakály Aurél*) együttlétének tere – utána Szepetneki János (*Kiss Ernő*) veszi át a perzsa helyét – egy következő jelenetben Mihály és Millicent (*Kovács Olga*) szeretkezésének helyszíné, de múltbeli ágyként is szolgál Ulpius Éva (*Holicskó Orsolya*) és Ervin (*Vízkeleti Zolt*) vívódásához, majd egy római hotelszoba berendezésévé válik.

Nincs folyamatos díszletpakolgatás. A változást a színpad hátsó falán elhelyezett hatalmas kivetítőn megjelenő képek érzékeltetik, ahogy a bűtordarabok, ezek is jelzésszerűek: leginkább csak egy hangulatot, érzést fejeznek ki. A színpad két oldalán levő díszletekre ferdén felfestett olasz reneszánsz épületek életre keltik az itáliai életérzést. Eszünkbe juthatnak róla saját utazásainkról hazahozott képeslapjaink, melyek az idő előrehaladtával már csak ferdén fityegnek a meglazuló ragasztás következményeként. A bevonódást segíti a háttérben fel-felhangzó, sodró lendületű zene is. A lassú tempót fenntartja, a befogadói gondolatoknak, felvillanó értelmezéseknek teret ad. Folyamatosan érlelődve bontakozik ki a cselekmény. A finom jelzések kiválóan működnek a darab egészében, nem keltik az eredeti látszatát, de éppen ezáltal sokkal valóságosabbak.

Harsány képek néha előfordulnak és megtörik a finom dramaturgiát, a kimért színészi játékot. Megemlíthető a fiatal Mihály és Tamás (*Szemenyei János*) közös öngyilkossági kísérlete, a művészettörténész lány, Millicent elrajzolt figurája, Sári (*Mester Edit*) túlzó karaktere: a Párizsban élő nagyvilági nő, aki akcentuslan ugyan, de annál lelkesebben beszél franciául. Ezek kis jóindulattal a *Szerb Antal* regényeiben feltűnő irónikus stílussal magyarázhatóak.^[6] file:///C:/Users/Asus/Downloads/Sz%C3%84NDH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utas-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftn6

Az *Utas és holdvilág* történetének komor világát néha megbontják a gótikus regények paródiájaként olvasható részletek. Ennek sorába illeszthető be az öngyilkossági kísérlet, melynek szereplői nem tudják magukat komolyan venni. Önmaguk paródiájaként játsszák szerepüket. Ezáltal a regény egyes pontjain mi magunk sem tudjuk komolyan venni a máskor megkérdőjelezhetetlenül mély gondolatiságot. Néhány pillanatra nevetségesnek tűnnek a felvetett kérdések, különösen a halál problematikája.

A halállal való szembenézés és a beilleszkedés kérdésköre a mű fontos szervezőeleme. A kettő szorosan összekapcsolódik, és kiegészül a mit értünk halál, illetve beilleszkedés alatt problémafelvetéssel. Beilleszkedés? Hová? A civilizált világba? A darab második felének egyik legerősebb képe, mikor fekete köpenyes, álcacot viselő figurák lepik el az alig megvilágított színpadot.

Mindegyikük fején egy másik fej található, fekete kalappal. A maszkok önmagukban megjelenítik az identitásvesztést, a köpenyek még inkább hangsúlyozzák az egyformaságot. A második fej ezt erősíti – a mindenki egyforma: egyformán idegen, egyformán arctalan érzetét. Ez szolgál díszletül Mihály végső tusája számára, hogy megtalálja helyét, saját magát. Egész eddig környezetéhez próbált hasonulni – az Ulpiusokhoz, családjához – melybe mindvégig az oda nem tartozás érzése vegyült. A jelenetben fiatalkori énjének maszkját viselő másával néz szembe. A darab utolsó mondatai ismét eszünkbe juttatják az álarcosokat: „(...) beilleszkedni – talán most sikerül. Megszökni nem lehet. Mindig ők az erősebbek. Az apák, az Olgák, a vállalatok, az Erzsik, a Szepetnekik, a Severinusok, az Ellesley-k: »az emberek«^[7] [\[7\] \(file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%84DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utasa-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftn7\)](file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%84DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utasa-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftn7).” Mind ugyanolyanok.

Ebből a világból próbált kitörni az Ulpius család. Ha az életnek nincs értelme, a halált kell választani. Ez azonban nem a hétköznapi halál. „*Ott akarok lenni, amikor meghalok*” – hangzik el Tamás mondata. A jelenlét egyedül a halál pillanatában tapasztalható meg. Ez az, ami után sóvárognak az Ulpius-ház lakói, szerepjátékaikkal erre készülnek föl.

Ebből a perspektívából szemlélve mit jelenthet az élet? A darab zárlata fenntartja a regény végén, a keserű végkicsengésben rejlő talányt: „*Élni fog ő is, mint a patkányok a romok között. De mégis él. És ha az ember él, még mindig történhet valami.*”^[8] [\[8\] \(file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%84DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utasa-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftn8\)](file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%84DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utasa-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftn8) A rendezés nem kíván egyértelmű, didaktikus választ adni, tág teret hagy az értelmezéseknek. A regény világát színpadra ülteti át: Mihály életének nagy problémáját – az állandó útkeresést. Keresi magát az életben, halálban. Utazik. Olaszországban vándorol egyik városból a másikba a vonat zakatolásának fizikai valójában, céllal és cél nélkül. Emlékei megkísértik, átadja magát nekik, hagyja, hogy teljesen ellepjék, átáramoljanak rajta. Azzá a kamasz fiúvá válik, aki az örvény érzésétől szenvedve először lépett be az Ulpiusok birodalmába. Így Éva a darab végén már nem is a felnőtt Mihályhoz, annak fiatalkori másához beszél. Visszatérve Magyarországra Mihály keresi-e tovább önmagát? Elfogadja-e helyzetét? Erről nem szól a cselekmény. A történet az utasról szól. Az utazóról, aki a múlt holdvilágában, annak sejtelmes, földöntúli fényében bolyong és keres.

Bagó rendezése a regény sikeres adaptációja. A műben rejlő erős gondolatiság, annak esszéisztikus jellege is megőrződik – köszönhető ez az elbeszélő megtartásának és a zene felfokozott jelentőségének, mely szintén egyfajta narrátorként működik. A darab nem csupán föleleveníti a regény világát, a dialógusok közti hallgatással rákényszerít az újragondolásra, a vizuális látvány szemlélésére.

Szereplők: Mihály – Urházy Gábor László, Fiatal Mihály – Nagy Péter, Erzsí – Ligeti Kovács Judit, Ulpius Tamás – Szemenyei János, Éva – Holecskó Orsolya, Szepetneki János – Kiss Ernő Soós Imre-díjas, Fiatal Szepetneki János – Mihály Péter, Ervin, később Pater Severinus – Szegezdi Róbert, Fiatal Ervin – Vizkeleti

Zsolt, Ellesley - Kricsár Kamill, Millicent Ingram - Kovács Olga, Tolnai Sári - Mester Edit, Waldheim Rudolf - Szakács László, Mihály apja - Balogh Tamás, Pataki Zoltán - Hertelendy Attila, Lutphali Suratgar - Szakály Aurél, Kalauz - Deák Gábor, Pincér, kávéházban - Spisák István, Pincér, bárpultnál - Balázs László, Járókelő, Gubbióban - Deák Gábor, Koldus, Rómában - Spisák István, Fiala olasz cigányleány - Lőrincz Nikolett, Prostituált 1., Rómában - Magyar Cecília, Prostituált 2., Rómában - Lánczi Nikolett, Részeg, Rómában - Spisák István, Portás - Balázs László, Álarcos - Nagy Péter, Egy hölgy - Holecskó Orsolya, Egy másik nő - Pete Zsuzsanna

Díszlet-jelmez: Vereckei Rita, Ügyelő: Szilasi Attila, Zene: Horváth Károly, Sógó: Jurina Beáta, Dramaturg: Tucsni András, Rendező asszisztens: Benedek Albert

Rendező: Bagó Bertalan

Bemutató: 2009. február 13.

Fotók: Umberto Pezzetta

[1] file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%84DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utas-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftnref1 Nánay István, *Nóra és Mihály – Két előadás Nyíregyházán*, Színház, 1996/08, 6-8, 6.

[2] file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%84DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utas-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftnref2 Uo., 8.

[3] file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%84DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utas-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftnref3 Vö. „*Forgách darabjában asszociációs láncként követik egymást a jelenetek, az egyszerre két idősíkon futó cselekmény jelenetpárjai egymásra rímelve. (...) mindenféle kulissza nélkül világossá válik, hogy a történet mely idősíkjá elevenedik meg a színpadon, másrészt a jelent élő szereplők (és különösen is Mihály) kívülről, emlékképként nézhetnek rá a múltra, így erősítve a forgáchit, az emlékezés szubjektív logikáján alapuló szerkezet hitelességét.*” Markó Róbert, *Alakmások és más alakok*, Színház, 2009/4, 13-15, 13-14.

„Az átirat nem több jól működő dramatizálásnál, új tartalom, mélyebb értelmezés, érzelmi többlet nem derül ki belőle. De talán éppen ezzel nyújt korlátlan lehetőséget a színpadi megvalósítás számára, a mai színházi technikák alkalmazására. Az átiró ügyesen kiélezi, felfokozza az idősíkok kettősségét. Igaz, ezzel csapdát is állít magának és a rendezőnek egyaránt. Addig ugyanis, amíg Mihály és Erzi együtt róják a nászútjukat, s közben az ifjú férjben felötlenek az Ulpius-ház emlékei, a két sík viszonya egyszerű, magától értetődő, így szellemesen működtethető a trükk is, hogy egy-egy megismételt szóval, félmondattal vált át közöttük. Ezek a szavak mintegy Proust teasüteményeként idézik a másik világot. Idővel azonban el kell maradniuk, már csak azért is, mert az eljárás mechanikus ismétlődése óhatatlanul unalmassá, erőltetetté, komikussá válna. Elhagyása viszont hiányérzetet is kelt, hiszen megtöri a kompozíció egységét.” Zappe László, *A menekülés lehetetlensége: Forgách András Holdvilág és utasa*, Criticai Lapok, 2009/5., 24-25., 25.

[4] file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%84DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utas-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftnref4 Vö. „*Ez a kettősség lehetőséget nyújt a reflektálásra is: a fiatal Mihály rácsodálkozhat harminchat éves, megváltozott önmagára, a felnőtt pedig találkozhat azzal a bizonyos Karinthy-féle fiatalemberrel.*” Turbuly Lilla, *Eltévedések vigjátéka: Holdvilág és utasa – Előadás Szerb Antal regénye alapján Zalaegerszegen*, Prae.hu,

2009. 02. 13., www.prae.hu/prae/articles_ny.php?aid=1863, (2014. 06.26.)

[5] file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%84DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utas-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftnref5 Vö. „*Bagó (...) erős képekkel, »tükörbeállításokkal« számos alkalommal kelt olyan érzetet a nézőben, mintha minden szereplőnek egyazon személyiség osztott jegyei-vonásai jelennének meg. Konkrétan: mintha az előadás kulcsdrámaként, Szerb Antal személyiségének kulcsdrámájaként értelmezné az Utas és holdvilágot (helyesebben a színpadi változatát, a Holdvilág és utasát).*” Markó, i. m., 14.

[6] file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%84DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utas-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftnref6 *Szerb Antal = Magyar irodalom*, szerk. Gintli Tibor, Bp., Akadémiai, 2010., 743.

[7] file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%84DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utas-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftnref7 kiemelés tőlem

[8] file:///C:/Users/Asus/Downloads/SZ%C3%84DNH%C3%81Z%20-%20Holdvilag%20es%20utas-Kintli%20Borbala_korrekturazott.doc#_ftnref8 Szerb Antal, *Utas és holdvilág*, Bp., Magvető, 1980, 336.

Tweet

 Tetszik 3

 0

 Share

Facebook-hozzászólások

0 Comments

Sort by

Oldest

Add a comment...

[Facebook Comments Plugin](#)